

УДК 94 (477.7) «18/19»

ЕПИСКОП УАПЦ АНТОН ГРИНЕВИЧ (1875-1937 рр.)*Олександр Тригуб

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Україна, 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10
e-mail: alextrigub@ukr.net

З початком демократизації українського суспільства кінця 1980-х років і поживавленням інтересу до національної історії, у тому числі церковної, посилюється зацікавлення українських істориків до багатьох недосліджених сторінок минулого. Однією з таких «білих плям» радянського минулого була історія Української автокефальної православної церкви (УАПЦ). Відкриття на початку 1990-х років доступу до численних фондів центральних та обласних архівів сприяло появі новітніх праць О. Ігнатуші, А. Зінченка, І. Преловської, В. Пашенка, Л. Пилявця та багатьох інших «піонерів» цього напрямку церковної історії. На початку XXI ст. з'являються новітні роботи А. Киридон, О. Балягузової, О. Галамай і продовжують працювати корифеї: І. Преловська, О. Ігнатуша й ін. Натомість однією з недостатньо вивчених ділянок історії УАПЦ залишається персоналізація її діяльності – роль віруючих і священства у поширенні ідей автокефалії, особливо на регіональному рівні. Актуальності даній розвідці додає те, що як стверджував відомий дослідник історії національної церкви протоієрей М. Явдась, говорячи про єпископа А. Гриневича «доля його маловідома» [1].

Саме цей фактор і спонукав автора звернутися до вивчення особистісної історії УАПЦ на Півдні України, відтворення життєписів її провідних діячів у зазначеному регіоні. Однією з таких осіб є єпископ Балтський і Першотравенський Антон Гриневич (1875-1937).

Вже перші кроки у вивченні біографії єпископа Антонія виявили багато розбіжностей у даті народження й інших відомостях. Спробуємо розставити крапки над «і» у цих питаннях шляхом залучення максимальної кількості джерел.

У літературі зустрічається чотири дати народження єп. Антонія – 1868 [2], 1870 [3],

1874 [4] і 1875 [5]. Пізніші автори (С. Білокінь, І. Преловська, О. Балягузова) користувалися відповідно зазначеними працями та наводили один чи два варіанти.

Найменш вірогідною є дата наведена у праці М.М. Боївича (1868 р.), як і інші відомості: місце служби (с. Тимовка – у Балтському повіті не було такого населеного пункту, а було селище Тимков, де і служив о. Антон), місце навчання – Житомирська (правильно – Волинська, що знаходилася у м. Житомир) духовна семінарія (у списках ВДС А. Гриневич відсутній). Отже можна прийти висновку, що інформація наведена М.М. Боївичем з невідомих причин не відповідає дійсності.

Інша дата – 23 серпня 1870 р. вперше зустрічається у праці І. Власовського і звідти переходить до інших більш пізніх досліджень з історії УАПЦ. Нажаль встановити першоджерело інформації немає можливості. Необхідно також відзначити, що твердження про закінчення А. Гриневичем Одеської духовної семінарії, наведене І. Власовським, не відповідає дійсності, що підтверджується списками випускників ОДС за 1839-1918 рр. [6], де прізвище Гриневич не фігурує.

Наступна дата – 1874 р. наведена у працях російських дослідників з історії діяльності Російських Дум початку XX ст. Першоджерелом цієї інформації є відомості про А. Гриневича, як депутата Держдуми, що зберігаються у Російському державному історичному архіві [7]. Натомість перевірка цих відомостей за іншими джерелами (рік народження та навчання у Волинській духовній семінарії) не знайшли свого підтвердження.

Остання дата – 1875 р. ґрунтується на декількох, досить вагомих, архівних першоджерелах. По-перше, це анкета А.І. Гриневича у кримінальній справі Одеського губернського революційного трибуналу [8] й автобіографія

* Робота над даною статтею стала можливою завдяки Стипендії від Наукового Товариства ім. Шевченка в Америці з Фонду Миколи Шпетка.

написана власноруч, що була знайдена у фонді відомого подільського історика та церковного діяча Ю.Й. Сіцинського [9] істориком з Кам'янця-Подільського Анатолієм Опрею [10].

Отже, ґрунтуючись на вищезазначених умовиводах, двох останніх архівних справах і публікаціях, спробуємо реконструювати до-радянську біографію єпископа.

Антон (Антоній) Іустинович (Устинович, Густавович) Гриневи́ч народився 15 січня 1875 р. у с. Білоусівка Гайсинського повіту Подільської губернії у сім'ї сільського священика. Батько – Іустин Федорович Гриневи́ч, мати – Юлія Василівна.

Духовну освіту отримав у Тульчинській духовній школі та Подільській духовній семінарії (м. Кам'янець-Подільський), де навчався протягом шести років (1889-1895 рр.). Згідно із розрядними списками, які щороку публікувалися у «Подільських єпархіальних відомостях», Антон Гриневи́ч великих успіхів не мав, оскільки навчався хоча і добре, але не відмінно. Про це свідчить його щорічна атестація, де він проходить по другому розряду, який не давав можливості вступити до духовної академії*. Таким чином свідчення багатьох дослідників (С. Білокінь, Б. Романюк та І. Романюк та інші) [11] про те, що А. Гриневи́ч навчався у Київській духовній академії не відповідає дійсності та підтверджується списками випускників КДА, де він відсутній. Про ці роки він писав у листі до відомого подільського історика Юхима Сіцинського від 28 лютого 1925 р.: «Вклонююся семінарії за те, що вона навчила мене потрохи управляти з друкованим матеріалом, писати і... думати» [12].

По закінченні семінарії А. Гриневи́ч вступив на посаду псаломщика у с. Кумарі Балтського повіту, звідки був звільнений за власним бажанням 7 серпня 1896 р. [13]. Вже на цій незначній посаді проявилася його небайдужість до українського минулого. У 1896 р. під час сільськогосподарських робіт біля

с. Кумарі селянами було знайдено залізний, мідний двогранний і мідний тригранний наконечники стріл. Ймовірніше за все селяни принесли свою знахідку до молодого псаломщика, який і передав їх через члена Подільського історико-статистичного комітету М.Ф. Багінського до комітетського сховища стародавніх речей («Древнехранилище») [14].

Надалі А. Гриневи́ч був дяком і вчителем у церковнопарафіяльній школі, ще пізніше священиком на різних парафіях Балтського повіту Подільської губернії (у 1901 р. був священиком с. Дубова, у 1905 р. – с. Тимкова). У 1905 р. його було обрано делегатом від духовенства 3-го округу на Подільський єпархіальний з'їзд [15]. 6 квітня 1905 р. «за ревне виконання священно-пастирських обов'язків і за заслуги по церковно-шкільній справі» о. Антона було нагороджено скуфією.

У 1905 р. у своїй статті «Парафіяльний пастир за ідеалом простого народу» свящ. А. Гриневи́ч писав: «Пригадується мені моє перше богослужіння у парафіяльному храмі. Народу повно; так і відчувається, що кожен мій рух, кожне слово намагаються помітити... Але ось богослужіння скінчилося, майже всі розійшлися, залишилася у церкві невелика група хазяїв, – вони чекають мого виходу. І дійсно, коли я, приклавшись до ікон, повернувся до виходу, до мене підійшов з цієї групи дідок, хвилюючись, нескладно, привітав з приїздом і висловив надію на те, що я буду задоволений людьми, бо люди, за словами старого, у приході всі хороші. Відповідаючи, я природно перейшов до хвилюючого мене питання: «Чого ви, моя паства, від мене хочете, яким би хотіли бачити мене у моїй парафіяльній діяльності?» ...Мені відповіли: «все буде добре, – тільки не ображайте нас, батюшка». Позитивної і більш чіткої відповіді на своє питання я не міг дошукатися, хоча не сумнівався, що серця моїх співрозмовників носили у собі і позитивні вимоги до ідеалу пастиря, – вимоги, які вони не могли ясно формулювати з тієї причини, що останні не були результатом роздумів і перейшли до них за традицією разом з глибокою повагою до релігії... З тієї пори і по теперішній час я намагаюся прислухатися до лепету народної душі, що звиклася з інститутом православного священства, полюбила його і потребує його» [16].

Пізніше, у 1920-х роках священик писав у своїй автобіографії: «З великим зворушенням завжди згадую простий віруючий селянський народ, його віру, дитячу і щире, та довір'я до тих, хто звертається до нього во ім'я Христо-

* Випускники духовних семінарій (до революції) за ступенем своїх успіхів ділилися на три розряди. Кращим семінаристам присвоювався перший розряд, вони отримували звання студента та могли продовжити свою освіту у духовній академії або стати викладачами в єпархіальних духовних училищах, а після висвячення на священика служити у другокласному міському приході. Випускник, визначений за своїм успіхам у другій розряд, міг претендувати на місце викладача парафіяльної школи та священицьке місце у церкві третього розряду. Той, кому надавався третій розряд, йшли на службу священиком або дияконом до церкви четвертого розряду.

ве» [17].

Ставши священником і в подальшому А. Гриневич почав активно публікуватися у періодичних виданнях: «Подольские епархиальные ведомости», газетах «Подолия», «Рада», «Рідна справа», «Биржевые ведомости», «Подолия», «Православная Подолия» й інших виданнях. З однієї зі статей, в якій А. Гриневич захоплено вітав появу україномовного перекладу Євангелія, дізнаємося, що священник читав селянам галицькі та наддніпрянські переклади Св. Письма. На основі праць Я.-А. Коменського, К. Ушинського, Б. Грінченка та М. Грушевського (з яким він листувався [18]), Гриневич відстоював введення україномовної навчання для учнів початкової школи. Подібно багатьом українським публіцистам він доводив, що незрозуміла учням російська мова привела до зниження їх освітнього рівня.

Як вказує одеський історик О. Музичко, А. Гриневич до 1917 року поширював ідею отримання українцями права на власну національну за духом і мовою Церкву серед інтелігенції у російськомовних та україномовних статтях на сторінках одеського журналу «Південні записки» і серед простого народу як священник Балтського повіту. У 1906 році А. Гриневич опублікував у Балті українською мовою збірник богословських віршів «До Бога: Євангельські наголоси» [19].

Революційні події 1905-1907 рр. кинули його у вир політичної боротьби. Він був обраний депутатом Другої Державної думи, де приєднався до прогресивної фракції трудовиків. Водночас у парламенті він виконував обов'язки секретаря Української фракції Держдуми. Також він представив законопроект про введення рідної мови у школах і церквах. На початку травня 1907 р. Гриневич став героєм однієї з найгучніших справ за короткий історію існування Другої Держдуми. Він був серед п'яти священників, які не з'явилися на засідання, яке скликалося з приводу замаху на Миколу II.

Опозиційна діяльність прогресивного священника звернула на себе увагу царських урядовців. Внаслідок тиску з їх боку А. Гриневич був змушений у квітні 1907 р. вийти з фракції трудовиків [20].

З початком Першої світової війни громадська та публіцистична діяльність о. А. Гриневича на деякий час відійшла на другий план. Він був відправлений у діючу армію, де перебував протягом 1914-1918 рр., виконуючи обов'язки полкового та шпиталь-

ного священника. Визнанням заслуг отця було нагородження його Георгіївським хрестом.

Повернувшись з фронту, Антон Гриневич бере активну участь у побудові Української незалежної держави, працюючи у 1918 р. заступником голови Української Центральної ради на Одещині, у статистичному відділі Міністерства сповідань України, законовчителем українських шкіл. У 1919 р. недовго перебував у діючій армії УНР [21].

*Протоієрей Антон Гриневич
(близько 1905 р.)*

Ще у кінці 1917 р. А. Гриневич активно включається у побудову української національної церкви на Одещині. 26 листопада 1917 р. українці Одеси провели Українське церковне віче, на якому обрали тимчасову комісію (комітет). До комісії увійшли три священники: А. Гриневич, А. Вишинський, Ф. Деньга і два мирянина – Л. Ковальчук і Литвинський.

Наступним етапом українського церковно-релігійного руху в Одесі було створення Єпархіальної церковної української православної ради 12 грудня 1917 р. Головою президії був обраний о. Антон Гриневич, його товаришем – Л. Ковальчук, писарем – викладач Хвостик, скарбником – викладач Крижанівський.

З квітня 1918 р. Гриневич очолював Тимчасову православну церковну раду на Херсонщині. У червні 1918 р. він взяв участь у діяльності світського інституту – Одеської української ради. Її головою був Л. Ковальчук, заступником – А. Гриневич, секретарями – А. Клочко та А. Миколук. 8 червня 1918 р. на сторінках одеської газети «Вільне життя» з'явилася заява Одеської української ради за підписами Ковальчука, Гриневича, Клочко та

Миколюка з вимогами віддати наказ духовенству молитися за Україну, заборона молебнів за Миколу II тощо. Як і раніше, головною вимогою українців залишалося надання українцям церкви, де б українські священники, обрані українською громадою, регулярно проводили церковні служби [22].

Протягом червня – грудня 1918 р. А. Гриневич був головою управління військовим духовенством, а у грудні 1918 – лютому 1919 р. увійшов до складу Духовної управи під головуванням священника Матіюка, яка ставила за мету координувати зносини між військовим міністерством і військово-морськими формуваннями (до його складу входили три особи: Антон Машнюк, Юрій Жевченко та Антон Гриневич, останні двоє у 1920-х роках будуть одеськими єпископами УАПЦ) [23].

Після звільнення Одеси від німецько-австрійських військ, А. Гриневич переїжджає до Ананьєва, а згодом до невеличкого села Покровка Свято-Троїцької волості Балтського повіту (нині Любашівський район Одеської області), де служив священником у церкві Св. Іоанна Богослова. Під час єврейських погромів 1919 р. врятував чимало єврейських сімей, надаючи їм нові документи та переховуючи у себе [24].

Маючи таку активну громадську та церковну позицію (а ще й відповідне минуле – депутат Держдуми та голова воєнного духовенства часів Скоропадського та Директорії) після встановлення радянської влади Антон Гриневич відразу опиняється під наглядом пильного ока ВУЧК. Лише у першій половині 1920-х років (за свідченням самого А. Гриневича) його заарештовували 5 разів [25]. Наприклад у 1921 р. за доносом сексота протоієрей Гриневич начебто «агітував у церкві проти радянської влади». У результаті 27 грудня 1921 р. Балтська повітова ЧК заарештувала протоієрея, звинувачуючи його у контрреволюції (антирадянська агітація та служіння у царському духовенстві).

Відразу після арешту парафіяни почали піклуватися про звільнення улюбленого пастиря, писали листи та збирали свідчення від врятованих ним євреїв. Можливо саме тому 6 лютого 1922 р. А. Гриневича було звільнено під поручительство народного судді 9ї ділянки Сальвицького у зв'язку з тим, що «справа базується лише на доповіді таємного співробітника». 24 березня того ж року за постановою слідчого справу було передано до Ревтрибуналу для припинення у зв'язку «з пов-

ною недостатністю зібраних по відношенню до обвинуваченого доказів» [26].

Після звільнення А. Гриневич продовжив активну участь у розбудові національної церкви у краї, оскільки ще у 1921 р. приєднався до УАПЦ. Користуючись великою повагою серед керівництва Церкви, як поборник національної ідеї, за пропозицією митрополита Василя Липківського на Малій раді ВПЦР від 26 квітня 1923 р. йому було запропоновано тимчасово очолити Кам'янецьку округову раду, на що о. Антон погодився [27].

Разом з тим напередодні Малої ради ВПЦР Одеська крайова церковна рада вирішила на своєму засіданні обрати на єпископську кафедру протоієрея Антона Гриневича. Тому 13 травня 1923 р., на засіданні об'єднаних рад Вхід-Ієрусалимської та колишньої Дмитровської парафій Одеси та представників Крайцерради Одещини було заслухано заяву єпископа Пилипа Бучила про «звільнення його від обов'язку догляда за Одеськими парахвіями в зв'язку з обранням на постійного єпископа Одеси і зазначенням таким прот. Ант. Гриневича» [28]. Натомість у зв'язку з рішенням Малої ради ВПЦР громада просила П. Бучила залишитися.

Як розвивалися надалі події – маловідомо, але ймовірніше за все о. Антон прийняв рішення залишитися при своїй парафії й очолити парафії Одещини та Балтщини (більшість дослідників вказує, що хіротонія відбулася з найменування єпископа з титулом «Балтський» [29], що підтверджується і кутовими печатками на листах, що надсилалися до ВПЦР від А. Гриневича).

Його хіротонія відбулася 28 (15) серпня 1923 р. у с. Коси Балтського повіту (нині с. Коси Подільського (кол. Котовського) району Одеської області) архієпископом Іваном Федоровичем та єпископом Пилипом Бучилом [30]. Розбудовник парафій УАПЦ в Одесі протоієрей Федір Деньга у своєму листі до архп. Костянтина Малюшкевича 14 серпня 1923 р. писав з цього приводу: «На радість Всім нам і Вам, як дожиємо до 28/15 цього серпня, то здійсниться наше таємне бажання: в с. Коссах Балтського повіту відбудеться хіротонія о. А. Гриневича... Становище о. Гриневича дуже неспокійне, бо його оточили навкруги «живісти», «рикаючі, щоб нас проковтнути». Но вони останніми часами нам нестрашні; своєю лютістю вони самі себе пожирають» [31]. Загалом же Ф. Деньга високо оцінював постать о. Антона, як людини, що «користувалась великою повагою і його ав-

торитет визнавали навіть слав'янисти» [32].

Доповідь зроблена єп. Антоном Гриневичем до ВПЦР 8 вересня 1924 р. свідчить, що єпископ взяв на себе обов'язки єпископа без бажання та, можливо, під впливом авторитета В. Липківського. У доповіді він зазначає, що «Балтська єпархія складається з п'яти парахвій і вже через це не може зорганізувати потрібні для керування органи. Влада підозріло ставиться до УАПЦ і можливо, до мене особливо, і недопускає реєстрації нових парахвій. Лічу своїм обов'язком, звернувши увагу Всечесного Братства Ради на становище Балтщини, висловитись за те аби: 1) єпископську кафедру єпископа Балтського зачинити; 2) Церкви Балтської єпархії приписати до одної з сусідніх єпархій. Балтська катедра – до того ні штатів, ні керуючих центрів крім єпископа не має, не має майна. То Єпископ користувався одягом, справленим Одеськ. КрайЦерРадою, але на той одяг заявлені не поквітовані рахунки і щоб збутися неприємностей, я одсилаю одяг до секретаря Од. Кр. Ц. Ради протоієрея Деньга» [33].

Вище зазначалося, що у 1923 р. з подачі митрополита В. Липківського А. Гриневичу було запропоновано тимчасове керівництво парафіями Кам'янецьчини (Поділля), але висвячений він був на єпископа Балтського з умовою керівництва церквами Одещини. Натомість у кінці 1924 р. А. Гриневич відмовився від управління одеськими парафіями, запропонувавши їм обрати собі окремого єпископа, оскільки Одеса стала церковним центром УАПЦ трьох округ – Одеської, Миколаївської та Херсонської, що було для хворючого Гриневича досить обтяжливим (у кінці 1923 р. від УАПЦ відійшов єпископ Миколаївський і Херсонський Пилип Бучило).

16 квітня 1924 р. ВПЦР керуючись тим, що «справа розвитку та зміцнення українського церковно-визвольного руху на Одещині до цього часу гальмувалась і гальмується тим, що в Одесі не перебував постійно архієпископ» направила до Одеської Крайової Церковної Ради прохання «надіслати їй повні інформації та міркування в цій справі, додаючи до відому Крайцерради, що Всечесний Архієпископ Запорізький та Катеринославський о. Микола Пивоварів дає свою згоду, в разі потреби, перейти на служіння до Одеської церкви, при чому цей перехід може бути здійснений без жодних перешкод і навіть в негайному часі» [34].

Згодившись із цією пропозицією Миколаївська та Одеська парафії запросили до себе

Миколу Пивоварова і після його служби 18 травня 1924 р. у Покровському соборі Одеси, наступного дня, спільне засідання Одеських парафій УАПЦ вирішують обрати М. Пивоварова на місце єпископа Одеського та Миколаївського. 30 травня ВПЦР ухвалила його тимчасовим єпископом [35]. Пробув на цій кафедрі єп. Пивоваров лише декілька місяців і перебрався до Слов'янська.

Саме обрання М. Пивоварова і призвело до того, що А. Гриневич офіційно перестав бути керуючим парафіями Одещини і, ймовірно, тоді ж погодився на тимчасове керування парафіями Кам'янецьчини. Про це свідчать доповіді А. Гриневича до ВПЦР від початку 1925 р. про стан УАПЦ у Кам'янецькій окрузі (центр – м. Кам'янець-Подільський), де він зокрема зазначає, що «духівництво сповістило мене, що декотрі особи... надіються, що моє єпископування буде сприяти справі зближення груп [погорілівців. – *О.Т.*] з УАПЦ» [36].

Загалом же А. Гриневич майже не залишав своєї парафії у с. Покровка та проводив керування винятково листуванням.

У зв'язку зі змінами територіально-адміністративного поділу УСРР у 1925 р., що було пов'язане з ліквідацією губерній і приєднанням АМСРР, змінила свої кордони і Балтська церковна округа (БЦО) УАПЦ, до якої ухвалою ВПЦР від 23 червня 1925 р. та доповненнями від 10 серпня 1925 р. було приєднано українські парафії АМСРР [37], а у кінці 1926 р., на підставі ухвали Великих Покровських Зборів УАПЦ 25-30 жовтня 1926 р. приєднано від Уманської округи і Першотравенську округу [38]. Таким чином територіально БЦО значно розширилася.

Внаслідок змін на засіданні Президії ВПЦР, що відбулося 16 листопада 1926 р. було прийнято рішення: «Запропонувати єп. К. Малюшкевичу увійти в порозуміння з єп. А. Гриневичем відносно передачі під його духовне керівництво Першотравенської округи; Уманську округову Церк. раду просити надіслати до єп. А. Гриневича список всіх парахвій, що складають Першотравенську округу; єп. А. Гриневичу пропонувати налагодити зв'язок з парахвіями Першотравенської округи і надіслати до ВПЦР порайонний список всіх парахвій, що підлягають його духовному керівництву як на терені Першотравенської округи, так і на терені АМСРР» [39].

Грунтуючись на доповідях А. Гриневича Президією ВПЦР від 31 березня 1927 р. було прийнято наступне рішення (стиль документа збережено):

«1) З огляду на невиразний стан УАПЦ на терені Першотравенської Округи й АМСРР, просити всечесного о. А. Гріневича прийняти на себе тягар всебічного з'ясування й остаточного виявлення парафій Першотравенщини та АМСРР, що ще вважають себе у складі УАПЦ і взяти під свій архіпастирський догляд ті парафії, що виявлять бажання бути під таким доглядом Єпископа УАПЦеркви, і скликати представників тих парафій для обрання Округової Церк. Ради.

2) Вважати й надалі всеч. о. А. Гріневича духовним керовником парафій Першотравенської Округи та АМСРР, залишивши за ним право настоятельства Покрівської парафії і рахувати її катедрою Єпископа Першотравенського й АМСРР.

3) Парафію цю і весь Троєцький район виділити [від] Одеської Церковної Округи під духовне керовництво Єпископа А. Гріневича, про що й сповістити Одеську Окр. ЦеРаду» [40].

У пізнішій доповіді (із протоколу ВПЦР від 28 липня 1928 р.) А. Гріневич зазначив, що парафії на терені АМСРР та Першотравенщині «дезорганізовані, деморалізовані, частина без священиків. До виконання матеріальних обов'язків перед осередками нездатні, і вимагають довгої й упертої праці, щоб їх відродити до нормального церковного життя» [41]. Унаслідок цього парафії Першотравенщини (с. Гвоздавка, с. Орлово, с. Когутовка та с. Журавлінка) були передані до Одеської церковної округи [42].

Зменшення парафій призвело до того, що А. Гріневич приймає рішення про зняття з себе обов'язків керівника Балтською та Першотравенською округою і 14 лютого 1928 р. повідомив ВПЦР листом, що він «категорично складає з себе духовне керування по Балтській та Першотравенській округі, покладеного на мене Малими Зборами ВПЦР та Президією ВПЦР (31 березня 1927 р., 18 червня ч. 1510)» з наступних причин: поганий стан здоров'я; порушення ієрархічних та церковно-громадських прав, що відобразилося у відбиранні парафій до Одеської церковної округи й ігнорування Президією ВПЦР офіційних вимог єпископа [43]. Але ВПЦР не задовольнила прохання А. Гріневича і залишивши його на місці, просила продовжити свою службу до травня 1928 р.

28 червня 1928 р. єпископ А. Гріневич вже особисто заявив, прибувши на засідання Президії ВПЦР, про звільнення його від обов'язків округового єпископа «згідно з його листов-

ною заявою, що він подав на Микільські збори». Приймаючи до уваги категоричність позиції єпископа, Президія вирішила «погодитись за його проханням: звільнити його від обов'язків Єпископа Першотравенщини та АМСР, приєднавши ці Округові Церкви до Одещини, про що і сповістити Всечесного Єп. о. Ю. Жевченка та Одеську ОЦРаду» [44]. Це рішення було підтверджено Малими зборами ВПЦР 5-7 лютого 1929 р. [45].

Для більш повної характеристики єпископа Антона Гріневича хотілося б згадати мемуари В. Липківського, який зазначав, що коли «Чехівський подав пропозицію, щоб уся нарада [Передсоборна нарада УАПЦ 26-30 липня 1927 р. – *О.Т.*] посвідчила лояльність митр. Липківського перед владою. За цю пропозицію підняли руки миряни, дехто з духовництва і лише один єпископ Антоній Гріневич: всі останні єпископи ухилились і вирішили обрати слідчу комісію для дослідження життя УАПЦ, цебто запевне: всіх моїх злочинів» [46]. Такий поступок єпископа, який виступив на захист митрополита В. Липківського, на нашу думку свідчить про його високі моральні якості.

Нез'ясованим залишається питання щодо архієпископства о. Антона, оскільки низка дослідників (С. Білокінь, І. Власовський та інші) вважають, що у 1928 р. А. Гріневич отримав титул «архієпископа Балтського та Першотравенського», але документальних свідчень цього нами не знайдено (останні знайдені нами документи, де згадується А. Гріневич, датуються серединою 1928 р. і в них він іменується єпископом), що залишає певні перспективи подальшої реконструкції біографії цього діяча.

Ймовірно за все у 1929 р. єпископ Антон Гріневич повністю відійшов від управлінської справи й опікувався лише своєю парафією у с. Покровка, а після її закриття переїхав до с. Свято-Троїцького (нині – с. Троїцьке Любашівського району Одеської області).

У січні 1931 р. А. Гріневича знову було заарештовано, але через дев'ять місяців перебування в одеській в'язниці, відпущено. За часів Великого голоду 1932-1933 рр. ледве не помер з голоду, жив у бідності та злиденності. Помер о. Антон у лютому 1937 р. у с. Свято-Троїцькому.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Явдась М. Українська автокефальна православна церква. Документи для історії УАПЦ / протоієрей Митрофан Явдась. – Мюнхен-Інгольштадт: Друкарня д-ра Петра Белея, 1956. – С. 80.
2. Члены Государственной думы: (портреты и биографии): Второй созыв, 1907-1912 г. / сост. М.М. Боиович. – 2-е изд. – М.:

Тип. Т-ва И.Д. Сытина, 1907. – С. 246.

3. Власовський І. Нарис історії УПЦ / Іван Власовський. – У 4-х т., 5 кн. – Нью-Йорк: УПЦ в З.Д.А., 1955-1966. – К.: Либідь, 1998. – Т. 4, Кн. 1. – С. 143.

4. Гриневиц Антон Густавович (Иустинович) // Государственная дума Российской империи: 1906-1917 / Б.Ю. Иванов, А.А. Комзолова, И.С. Ряховская. – М.: РОССПЭН, 2008. – С. 148.

5. Одесский мартиролог: Данные о репрессированных Одессы и Одесской области за годы советской власти. – Т. 2. – Одесса: ОКФА, 1999. – С. 360.

6. Воспитанники Одесской духовной семинарии. Выпускники Одесской духовной семинарии 1839-1918 гг. [Электронный ресурс] // Музей «Христианская Одесса». Официальный сайт. – Режим доступа: <http://christmusem.info/articles/49-vospitanniki-odesskoy-duhovnoy-seminarii.html>

7. Російський державний історичний архів, ф.1278, оп.1 (Второй созыв), спр.112 «Об от. Антоне Иустиновиче Гриневице (от Подольской губ.). 1907 г.». – 3 арк.; спр.569 «Проверка полномочий Членов Государственной думы. Выборные производства по Подольской губернии. 1907 г.», арк. 4-зв.

8. Держархів Одеської області (далі – ДАОО), ф. Р-1774, оп.1, спр.382; Одесский мартиролог: Данные о репрессированных Одессы и Одесской области за годы советской власти. – Т. 2. – Одесса: ОКФА, 1999. – С. 360.

9. Державний архів Хмельницької області, ф. Р-3333, оп.1, спр.33.

10. Опря А. Антоній Гриневиц / Анатолій Володимирович Опря // Кам'янець-Подільський вісник. – 1994. – 15 жовтня; Опря А. Антоній Гриневиц – священник-патріот / Анатолій Володимирович Опря // Тези доповідей п'ятнадцятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. 14 травня 1996 р. – Вінниця, 1996. – С. 59-60.

11. Білокінь С.І. Антоній (Гриневиц Антон Юстинович) / Сергій Іванович Білокінь // Енциклопедія Сучасної України / ред. М.Г. Железняк. – Т. 1: А. – К.: Поліграфкнига, 2001. – С. 574; Романюк Б., Романюк І. Організація церковного життя на національних традиціях у парафіях Східного Поділля середини ХІХ – початку ХХ ст. / Б. Романюк, І. Романюк // Історія України, Росії та країн Європи середньовіччя і нового часу. – Гуржівські історичні читання: Зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 3. – С. 234-237; Гриневиц Антін. Біографічні довідки // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2006. – № 1-2, Ч.2. – С. 314-315.

12. Опря А. Антоній Гриневиц...

13. Перемены по службе // Подольские епархиальные ведомости. – 1896. – № 34 (24 августа). – Часть официальная. – С. 644.

14. Известия Подольского епархиального историко-статистического комитета (окончание) // Подольские епархиальные ведомости. – 1896. – № 30 (27 июля). – Часть официальная. – С. 585.

15. Список депутатов Подольского епархиального съезда духовенства 1905 года // Подольские епархиальные ведомости. – 1905. – № 52 (31 декабря). – Часть неофициальная. – *Без пагинации*.

16. Гриневиц А. Приходский пастырь по идеалу простого народа / Антон Гриневиц // Подольские епархиальные ведомости.

сти. – 1905. – № 12 (19 марта). – Часть неофициальная. – С. 268-269.

17. Опря А. Антоній Гриневиц...

18. Центральний державний історичний архів у м. Києві, ф.1235, спр.429. – 2 арк. (2 листи від А.Гриневица до М.Грушевського. – 1901, [1905] рр.)

19. Музычко А. Украинские религиозно-церковные традиции Одессы. Взгляд из прошлого с надеждой на будущее / Александр Музычко // День. – 2011. – № 141 (10 августа).

20. Опря А. Антоній Гриневиц...

21. Опря А. Антоній Гриневиц...

22. Музычко А. Вказ. пр.

23. Одесский мартиролог... – С. 360; Шугальова І.М. Організаційний устрій православного духовенства Чорноморського флоту (1900-1920 рр.) / Інна Шугальова // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – 2004. – Вип. XVII. – С. 86.

24. ДАОО, ф.Р-1774, оп.1, спр. 382 «Дело по обвинению Гриневица Антона в контрреволюции». – 2 февраля – 27 июня 1922 г. – 27 арк.

25. Опря А. Антоній Гриневиц...

26. Одесский мартиролог... – С. 360.

27. Центральний держархів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 3984, оп.1, спр.370, арк.9.

28. Там само.

29. Див. наприклад: Власовський І. Вказ. пр. – С. 141, 143, 359.

30. Липківський В., митр. Відродження церкви в Україні. 1917-1930. – Торонто: Укр. вид-во «Добра книжка», 1959. – С. 78.

31. ЦДАВО України, ф.3984, оп.1, спр.438, арк.2зв.-3зв.

32. Кузовенков Д.І. Формування та діяльність Української автокефальної православної церкви на Одещині у 1920-1924 рр. / Д.І. Кузовенков // Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки. – 2010. – Вип. 3. – С. 383.

33. ЦДАВО України, ф.3984, оп.3, спр.260, арк.17-17зв.

34. ЦДАВО, ф.3984, оп.1, спр.438, арк.6.

35. Балягузова О.Ю. Розкол в українському православ'ї у 1921-1930 рр. (на матеріалах Півдня України) / Ольга Юрївна Балягузова: дис.... к.і.н.: 07.00.01 – історія України. – Миколаїв, 2005. – С. 70.

36. ЦДАВО України, ф.3984, оп.3, спр.343, арк.24.

37. ЦДАВО України, ф.3984, оп.3, спр.223, арк.6; Власовський І. Вказ. пр. – С. 140.

38. Власовський І. Вказ. пр. – С. 139-140.

39. ЦДАВО України, ф.3984, оп.3, спр.401, арк.9.

40. Там само, спр.516, арк.5.

41. Там само, спр.568, арк.3.

42. Там само, спр.568, арк.4.

43. Там само, спр.675, арк.10-10зв.

44. Там само, спр.675, арк.29-29-зв.

45. Міжконфесійні взаємини на Півдні України ХVІІІ-ХХ століття / Бойко А.В., Ігнатуша О.М., Лиман І.І. та інші. – Запоріжжя: РА «Тандем-У», 1999. – С. 109.

46. Липківський В. Вказ. пр. – С. 203.

Тригуб Олександр Єпископ УАПЦ Антон Гриневиц (1875-1937 рр.)

Стаття реконструює життєвий шлях і служіння єпископа Української автокефальної православної церкви Антона Гриневица, який опікувався парафіями західної частини Південної України. Автор уточнює дату народження А. Гриневица, місце його навчання та служіння, які викликали запитання. З'ясовано його роль у розбудові УАПЦ регіону.

Ключові слова: УАПЦ, Антон Гриневиц, єпископ, Південь України, Одеса, Балта, репресії

Тригуб Александр Епископ УАПЦ Антон Гриневиц (1875-1937 гг.)

Статья реконструирует жизненный путь и служение епископа Украинской автокефальной православной церкви Антона Гриневица, который окормлял приходы западной части Южной Украины. Автор уточняет дату рождения А. Гриневица, место его обучения и служения, которые вызывали вопросы. Выяснено его роль в развитии УАПЦ региона.

Ключевые слова: УАПЦ, Антон Гриневиц, епископ, Юг Украины, Одесса, Балта, репрессии

Trygub Olexander Bishop UAOC Anton Grynevych (1875-1937)

The article reconstructs the life and service of Bishop of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church Anton Grynevych, who took care of the parishes of South Western Ukraine. The author make verify of date of birth A. Grynevych, place of his training and service that caused questions. Found out its role in the development of UAOC in region.

It is claimed that A. Grynevych born in 1875 and studied at the Podillia seminary. In pre-soviet times took a proactive stance

– wrote articles for newspapers and magazines, participated in the congresses of the clergy Podillia diocese, was elected to the State Duma of the Russian Empire. In times of national liberation – an active participant in social and religious movements on national foundation.

In Soviet times – an active participant in the development of Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, Bishop Balta (1923-1928), Balta and Pershotravensky (1928-1929). Many times arrested by VUChK-GPU-NKVD. He died in poverty in 1937.

Keywords: UAOC, Anton Grynevych, Bishop, South Ukraine, Odessa, Balta, repression

Рецензенти:

Ігнатуша О.М., д.і.н., професор

Михайлуца М.І., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 17.09.2016 р.